

ORTADOĞULU VE AFRİKALI ÖĞRENCİLERE YÖNELİK SOSYAL BAĞLAMSAL DEĞİŞKENLER, KALIPYARGI İÇERİKLERİ VE TEMAS KOŞULLARININ SOSYAL MESAFEYE ETKİSİ

Şeydanur Tezcan Özer¹

Öz

Yanlılıkların bilişsel süreçleri olarak kavramsallaştırılan kalıpyargıların, duyuşsal (önyargı) ve davranışsal (ayrımcılık) süreçler ile ilişkisinin incelenmesi son zamanlarda daha büyük bir önem kazanmıştır. Son yıllarda Ortadoğu’da cereyan eden savaşlar sonucunda, ülkemize Suriye, Irak ve Afganistan gibi ülkelerden zorunlu göç yoluyla gelen milyonlarca insana yönelik tutumlara ilişkin nicel çalışma oldukça azdır. Yine eğitim amacıyla Afrika ülkelerinden göç eden öğrencilere yönelik kalıpyargılara ilişkin olarak, daha önce yapılmış karşılaştırmalı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu makalenin amacı, Türk öğrencilerin Ortadoğu ve Afrika Ülkeleri’nden farklı milletlerden gelen iki grup öğrenciye ilişkin tutumlarının Kalıpyargı İçerikleri Modeli (KİM) bağlamında araştırılması ve gruplararası temas koşullarının grupların birbirlerine yönelik sosyal mesafeleri (yakınlık) ile ilişkisinin incelenmesidir. Bu araştırma Karabük Üniversitesi’nde farklı bölümlerde eğitim gören Türk öğrencilere (N=185 Nerkek=77, Nkadın=108; Xyaş= 20,71; ss= 1.93), uygulanmıştır. Araştırmada sırasıyla aşağıdaki ölçekler kullanılmıştır: Kalıpyargı İçeriği Ölçeği, Gruplararası Temas Koşulları Ölçeği, Sosyal Mesafe Ölçeği, Sosyal Yapısal/Bağlamsal Değişkenler Ölçeği. Çalışmanın sonuçlarında, Türk öğrencilerde her iki millete yönelik kalıpyargılarda karışık içerikli kalıpyargılardan (düşük yetkin yüksek sevecen, yüksek yetkin düşük sevecen) ziyade, kayırmanın (yüksek yetkin yüksek sevecen) ya da kötölemenin (düşük yetkin düşük sevecen) yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Tüm yordayıcı değişkenlerin sosyal mesafe (yakınlık) üzerindeki yordayıcılık etkisi adimsal çoklu doğrusal regresyon analizi ile sınanmıştır. Afrikalılara yönelik sonuçlarda modele tutunan değişkenler sırasıyla, yarışmacılık, gruplar arası temas koşulları ve yetkinlik iken; Ortadoğululara yönelik sonuçlarda ise modele tutunan değişkenler sırasıyla gruplar arası temas koşulları, sevecenlik ve yarışmacılık olmuştur ancak oransal olarak incelendiğinde gruplararası temas koşullarının yordayıcılık yüzdesi, diğer ikisinin toplamının üç katını geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası kalıpyargı, kalıpyargı içerikleri, sosyal mesafe, gruplararası temas

¹ Dr. Öğr. Üyesi Karabük Üniversitesi /Edebiyat Fakültesi/ Psikoloji Bölümü/ Uygulamalı Psikoloji Bölümü seydanurto@karabuk.edu.tr ORCID : 0000-0002-6312-7557

Başvuru Tarihi: 14 Aralık 2023

Kabul Tarihi: 20 Aralık 2023

Copyright © 2020 • Uluslararası Mülteci Hakları Derneği • <http://mejr.com>

ISSN 2149-4398 • eISSN 2458-8962

Bahar 2023 • 8(1) • 45-65

THE EFFECT OF SOCIAL CONTEXTUAL VARIABLES, STEREOTYPE CONTENTS AND CONTACT CONDITIONS ON SOCIAL DISTANCE FOR MIDDLE EASTERN AND AFRICAN STUDENTS

Seydanur Tezcan Ozer²

Abstract

Examining the relationship between stereotypes, conceptualized as cognitive processes of biases, and affective (prejudice) and behavioral (discrimination) processes has recently gained greater importance. There are very few quantitative studies on attitudes towards millions of people who came to our country through forced migration from countries such as Syria, Iraq and Afghanistan as a result of the wars that took place in the Middle East in recent years. Also, no previous comparative study has been found regarding stereotypes about students migrating from African countries for educational purposes. The aim of this article is to investigate the attitudes of Turkish students towards two groups of students from different nationalities from the Middle East and African Countries in the context of the Stereotype Content Model (SCM) and to examine the relationship between the social distances of the groups towards each other and the conditions of intergroup contact. This research was applied to Turkish students (N=185, Nmale=77, Nfemale=108; Xage=20.71; SD=1.93) studying in different departments at Karabük University. The following scales were used in the research: Stereotype Content Scale, Intergroup Contact Conditions Scale, Social Distance Scale, Social Structural/Contextual Variables Scale. The results of the study revealed that favoritism (high competence, high affectionate) or denigration (low competence, low affectionate) were higher in Turkish students' stereotypes about both nations, rather than mixed content stereotypes (low competent, high affectionate, high competent, low affectionate). The predictive effect of all predictor variables on social distance (closeness) was tested with stepwise multiple linear regression analysis. In the results for Africans, the variables that hold on to the model are competitiveness, inter-group contact conditions and competence, respectively; In the results for Middle Easterners, the variables that cling to the model are intergroup contact conditions, affection and competitiveness, respectively, but when examined proportionally, the predictive percentage of intergroup contact conditions exceeds three times the sum of the other two.

Key Words: International stereotype, stereotype contents, social distance, intergroup contact

² Associate Professor with Ph.D Karabuk University /Faculty of Arts and Sciences/ Department of Psychology/ Department of Applied Psychology seydanurto@karabuk.edu.tr ORCID : 0000-0002-6312-7557

Giriş

Önyargılar ve ayrımcılıkla ilgili çalışmaların büyük çoğunluğu, gruplar arasındaki çatışma ve işbirliği üzerinden önyargı, ayrımcılık ve kalıpyargı konularını ele almaktadır. Gerçekçi Çatışma Kuramı (1953), sınırlı kaynaklar için mücadele etme ve farklı hedeflere sahip olma neticesinde gruplar arası çatışmanın nasıl arttığını açıklar ve gruplar arası çatışmayla birlikte görülen önyargı ve ayrımcılık gibi kavramlara da bir açıklama getirir (Arkonaç, 2016). Hırsızlar Mağarası deneyi ile gruplar arasındaki çatışmalar ve ortaya çıkan kalıpyargılar (stereotypes) açıkça görülmektedir. Deneyde araştırmacılar kamp görevlisi gibi rol alırlar ve deney süresince daha önce birbirini hiç tanımayan benzer özelliklere sahip 11-12 yaşlarında 22 erkek çocuğunun davranışlarını gözlemlerler. Deney üç basamaktan oluşur. Birincisi grupların oluşturulması basamağıdır. Çocuklar kampa gelir gelmez, aralarındaki benzerlikler dikkate alınarak iki eşit gruba bölünürler. İki grup da birbirinin varlığından haberdar değildir. İkinci basamakta, grupların rekabet gerektiren kamp oyunlarında birbirleriyle karşılaştırmaları sağlanarak, oluşturulan bu gruplar arasında sürtüşme, rekabet ve anlaşmazlıklar meydana getirilir. Kazanan taraf çeşitli ayrıcalıklarla ve hediyelerle ödüllendirilir. Bu safhada iki grubun da birbirine karşı olumsuz tutum ve davranışlar geliştirmeye başladığı ve aradaki gerginliğin arttığı gözlenmiştir. Son aşamada ise, kutuplara ayrılan ve çatışan gruplar bir araya getirilerek, aralarında barış ve kaynaşma sağlanmaya çalışılır. Bu aşamada gruplar arası ‘ortak çalışma’ zarureti olan görevler verilerek aralarındaki kutuplaşma ve gerginlik düşürülür. (Şerif, M. ve Şerif, C. W., 1996). Bu deneyde kalıpyargılar, daha gruplar ayrılır ayrılmaz, ilk andan itibaren edinilmeye başlanmıştır ancak statüler eşit olmadığı zaman, genellikle insanların karşı taraf hakkında kalıplaşmış yargılarda ve genellemelerde bulunması daha kolay olmaktadır. Allport’ın temellerini (1954) attığı ve Pettigrew’in (1998) geliştirdiği Gruplararası Temas Kuramı’na göre ise, gruplar arasında sosyal temas gerçekleşmiyorsa ve iki grup arasındaki mesafe açıksa, önyargılı tutumlar devamlılık gösterecektir (akt. Çuhadar-Gürkaynak, 2012). Bu kuramsal yaklaşımda, önyargılı ve ayrımcı bir tutumu ortadan kaldırmak ya da azaltmak için gruplararası temanın yani yakınlığın artırılması öngörülmüştür. Temasla birlikte ortaya çıkan dış grup hakkındaki kalıpyargılar test edilerek, bunların yeniden kategorilendirilmesi amaçlanır. Böylece, grupların sınırları tekrar değerlendirilmiş olur ve grup dışı yanlılıklarda azalma beklenir. Öte yandan, Allport (1954), gruplararası temanın olumlu etkilerinin ancak belli koşullar altında gerçekleştirildiğinde olumlu sonuç vereceğini savunmuş ve dört koşul öne sürmüştür. Bunlar: gruplar arası eşit statü, işbirliği, ortak amaçlar ve otoritenin desteğidir.

Şerif, kalıpyargıların, bir defa yerleştikten sonra kolay değişmeyeceğini ileri sürer (Şerif, M.& Şerif, C. W., 1996). Aslında karmaşık durumları daha kolay çözmeyi sağlamak, düşünme hızımızı artırmak, sosyal meşrulaştırma ve sosyal farklılaşma (Hogg & Abrams, 1988) gibi farklı işlevleri olan kalıpyargının literatürde birçok tanımı mevcuttur. Bu tanımların hepsinin ana fikri; kalıpyargıların, kişilerin diğer gruplar hakkında zihinlerinde beliren “resimler” olduğudur. Daha çok olumsuz “resimler”, günlük hayatta ve hatta siyasi ilişkilerde de birçok soruna yol açmaktadır. Fiske ve arkadaşları (2002) kalıpyargı araştırmalarının, görünüşteki keyfi içeriklere etki eden bilişsel süreçleri hedef aldıklarını vurgularken, aslında kalıpyargıların içeriklerinin de sistematik olabileceğini öne sürerler. Bu doğrultuda, Kalıpyargı İçerikleri Modeli, kalıpyargıların bilişsel yapılarından ziyade

içeriklerinin üzerinde durmaktadır. Modelde, sevecenlik (warmth) ve yetkinlik (competence) olmak üzere iki boyuttan bahsedilmektedir. Kişiler, değerlendirdikleri kişileri yetkinlik ve sevecenlik boyutlarında düşük veya yüksek olarak derecelendirirken iç gruplarına ve referans gruplarına yanlılık gösterme eğilimindedirler, buna karşılık dış gruba ise ayrımcılık gösterebilmektedirler. Dış grup hakkında bu iki boyuttan sadece birinde olumlu içeriğe sahip olan grup üyeleri, diğer boyutta kötülleyen bir içeriğe sahipse önyargılı olmaya devam edebilir. Örneğin zengin iş adamlarının yetkin ama sevensiz olduğuna dair kalıpyargıya sahip olan bir kişi, bu kişilere saygı duyacaktır fakat sevgi duymayabilir. Ya da engellileri sevebilir fakat yetkinlikte düşük bulduğu bu gruba saygı duymayabilir. Ya da tinerciler gibi hem yetkinlikte hem de sevecenlikte düşük olan bir dış grubu, hem sevebilir hem de sayılabilir bulmayabilir (Fiske, Cuddy, Glick and Xu, 2002).

KİM'in tatmin edici taraflarından biri de bireysel değişkenler olan yetkinlik ve sevecenlik dışında, Gerçekçi Çatışma ve Sosyal Kimlik Teorisi gibi temellere dayanan bir bakış açısıyla, modele sosyal bağlamsal değişkenleri de dahil etmesidir. Fiske ve arkadaşları (2002) tarafından önerilen statü ve yarışmacılık gibi sosyal bağlamsal değişkenlerden, statü, yüksek yetkinliği; yarışmacılık ise düşük sevecenliği yordamaktadır. Eckes'in çalışmasında (2002), grupların algılanan sevecenliği ile gruplar arası algılanan iş birliği olumlu yönde ilişkili, buna karşın sevecenlik ile algılanan çatışma ise olumsuz yönde ilişkili bulunmuştur.

Kalıpyargılar dış-gruplara yönelik düşmanlık ve küçümsemenin kaynağını oluşturan inanç sistemleri olarak kabul edilmektedir (Aktan&Sakallı-Uğurlu, 2013). Yanlılıkların bilişsel süreçleri olarak kavramsallaştırılan kalıpyargıların, duyuşsal (önyargı) ve davranışsal (ayrımcılık) süreçler (Esses & Dovidio, 2002; Fiske, 1998; Taylor, Peplau & Sears, 2010) ile ilişkisinin incelenmesi son zamanlarda daha büyük bir önem kazanmıştır. Cuddy ve arkadaşlarının (2007)'nin KİM'den yola çıkarak elde ettikleri Gruplararası Kalıpyargılar ve Duygulardan Davranışa Haritasında (Behaviors from Intergroup Affect and Stereotypes Map – BIAS Map), kalıpyargı kümelerinin ne tür davranışsal eğilimlere yol açacağı üzerinde duyguların aracı etkisi incelenmiştir. Sevgi ile eşdeğer tutulan sevecenlik ve saygı ile eşdeğer ele alınan yetkinlik boyutlarında farklı değerlendirilen gruplara karşı ayrımcılık davranışlarının gerçekleştirilmesinin daha olası olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Cuddy, Fiske ve Glick, 2007). Bu çalışmaya göre eğer bir dış gruba karşı sevecenlik kalıpyargıları düşükse olumsuz davranışlar da daha fazla görülebilmektedir. Öte yandan düşük sevecenlik kümesinde yer alan gruplar yüksek yetkin algılanıyorsa, onlara karşı olası zarar davranışı pasif (yok saymak gibi...) olabilmekteyken; düşük yetkin algılanıyorsa, onlara karşı olası zarar davranışı daha aktif (taciz gibi...) olabilmektedir. Kalıpyargı içerikleri olarak ele alınan bu değerlendirmeler 4 farklı şekilde değişmektedir: Düşük Yetkin-Düşük Sevecen (DYDS), Düşük Yetkin- Yüksek Sevecen (DYYS), Yüksek Yetkin-Düşük Sevecen (YYDS), Yüksek Yetkin- Yüksek Sevecen (YYYS).

Son olarak, Ata, Bastian ve Lusher (2009), önyargılar üzerine temasın etkilerini anlamada bir değişken olarak sosyal mesafedeki yakınlık ve uzaklığın, ele alınmasının etkili olacağını ileri sürmektedirler. Bu çalışmada da, ayrımcı tutumun davranışsal boyutu, sosyal mesafe veya bir diğer adıyla, sosyal mesafede yakınlık aracılığıyla ölçülecektir.

Uluslararası önyargı ve ayrımcılık konuları ile ilgili Amerika’da yapılmış çalışmaların büyük bir bölümü siyahlarla ilgiliyken; Türkiye’deki çalışmalarda, modern tarihsel söylem içinde farklı etnik gruplar ve ırklara yönelik ayrımcılıkla ilgili geniş bir literatüre rastlamak mümkündür. Ancak son yıllarda Ortadoğu’da cereyan eden savaşlar sonucunda, ülkemize Suriye, Irak ve Afganistan gibi ülkelerden zorunlu göç yoluyla gelen milyonlarca insana yönelik tutumlara ilişkin nicel çalışma oldukça azdır. Ülkemizde bu grupları da içine alan sadece iki çalışmaya rastlanmıştır (Aktan ve ark., 2019; Kahraman, 2018). Yine eğitim amacıyla farklı ülkelerden göç eden öğrencilere yönelik kalıpyargılara ilişkin olarak, daha önce yapılmış karşılaştırmalı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu makalenin amacı, Türk öğrencilerin Ortadoğu ve Afrika Ülkeleri’nden farklı milletlerden gelen iki grup öğrenciye ilişkin tutumlarının Kalıpyargı İçerikleri Modeli (KİM) bağlamında araştırılması, gruplararası temas koşullarının grupların birbirlerine yönelik sosyal mesafeleri (yakınlık) ile ilişkisinin incelenmesidir.

Araştırmanın en önemli sorusu Türk katılımcıların, Ortadoğu ve Afrikalılara yönelik KİM bağlamında kalıpyargılarının içeriklerinin sosyal mesafeyi etkileyip etkilemediğidir. Ayrıca, Türk katılımcılarda Afrikalılar ve Ortadoğululara yönelik gruplararası temas koşullarının ve sosyal bağlamsal değişkenlerin sosyal mesafeyi yordayıp yordamadığı da incelenecektir. Bu bağlamda araştırma hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H: Türk katılımcılar arasında, kalıpyargı içerikleri, gruplararası temas koşulları ve sosyal bağlamsal değişkenler sosyal mesafeyi yordamaktadır.

a) Türk katılımcılar arasında, *Afrikalılara* yönelik kalıpyargı içerikleri, gruplararası temas koşulları ve sosyal bağlamsal değişkenler sosyal mesafeyi yordamaktadır.

b) Türk katılımcılar arasında, *Ortadoğululara* yönelik kalıpyargı içerikleri, gruplararası temas koşulları ve sosyal bağlamsal değişkenler sosyal mesafeyi yordamaktadır.

Yöntem

Katılımcılar

Bu araştırma Karabük Üniversitesi’nde Edebiyat Fakültesi, Tıp Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve Meslek Yüksekokulları olmak üzere farklı bölümlerde eğitim gören 186 Türk öğrenciye uygulanmıştır. Katılımcılardan bir tanesi soruların %30unu boş bıraktığı için kayıp veri olarak değerlendirilmiş ve çalışmadan çıkarılmıştır. Çalışmaya katılanların (N=185 Nerkek=77, Nkadın=108; Xyaş= 20,71; ss= 1,93) verileri analize alınmıştır. Katılımcıların 44’ü birinci sınıf, 89’u ikinci sınıf, 27’si üçüncü sınıf, 18’i dördüncü sınıf, 2’si 6.sınıf, 5’i yüksek lisans düzeyindedir (Xsınıf= 2,26; ss= 1,22).

Ölçüm Araçları

Katılımcılardan veriler, özbildirim yoluyla toplanmıştır. Tüm ölçekler adaptasyonu yapılan yazarlardan izin istenerek uygulanmıştır. Yapılan bazı değişiklikler ile ölçeklere son şekli verilmiştir. Araştırmada sınanması istenen değişkenlere ilişkin veri toplamak amacıyla sırasıyla şu ölçekler kullanılmıştır: Kalıpyargı İçeriği Ölçeği, Gruplararası Temas Koşulları Ölçeği, Sosyal Mesafe Ölçeği, Sosyal Yapısal/Bağlamsal Değişkenler Ölçeği. Ayrıca bilgilendirilmiş onam formu ve yaş, cinsiyet gibi demografik bilgilerin yer aldığı form kullanılmıştır.

1. Kalıpyargı İçeriği Ölçeği

Türk katılımcılarla uluslararası katılımcıların birbirlerine yönelik kalıpyargı içeriklerini, yetkinlik ve sevecenlik boyutları aracılığıyla ölçmek için Fiske ve arkadaşları (2002) ile Wade ve Brewer (2006) tarafından kullanılan ve Aktan (2012) tarafından Türkçeye uyarlanan sıfatlardan yararlanılmıştır. Yetkinliği ölçmek için uzman, becerikli, kararlı, yeterli, yetkin, zeki; sevecenliği ölçmek için insancıl, sevecen, samimi, candan, içten ve dürüst sıfatları kullanılmıştır. Katılımcılar değerlendirmelerini 6'lı Likert tipi skalada yapmışlardır (1 = Kesinlikle katılmıyorum; 6 = Kesinlikle katılıyorum). Verilen toplam puanlar arttıkça, o millete yönelik yetkinlik ya da sevecenlik düzeyi de artmaktadır. Orijinal ölçeğin kültürlerarası çalışmalardaki güvenilirlik katsayıları farklı örneklemelerde Yetkinlik için $\alpha=.67$ - $.85$; sevecenlik için $\alpha=.67$ - $.83$ değerlerini göstermektedir (Cuddy ve diğ., 2009). Aktan'ın çalışmasındaki gruplardan ev hanımı için yeterlilik ve sıcaklık alt ölçeklerinin güvenilirliği yüksektir (sırasıyla $\alpha=0,81$ ve $\alpha=0,95$; iş kadını için sırasıyla ($\alpha=0,88$ ve $\alpha=0,90$).

2. Gruplararası Temas Koşulları Ölçeği

Eşit statü, iş birliği, ortak amaçlar, otoritenin desteği kavramları çerçevesinde, Güler (2013) tarafından Allport'ın (1954) Gruplararası Temas Kuramı temel alınarak yazılmıştır. Değerlendirmeler, 5li Likert Tipi skalada yapılmışlardır (1 = Kesinlikle katılmıyorum; 5 = Kesinlikle katılıyorum). Ölçekteki "...milletinden olanlarla benim milletimden olanlar eşit statüdedir", "...milletinden olanlarla benim milletimden olanların ortak amaçları vardır", "...milletinden olanlarla, benim milletimden olanlar, ortak amaçları için işbirliği yapar", "...milletinden olanlarla benim milletimden olanların birlik ve beraberlik içinde yaşamaları yönünde toplumun desteğini hissediyorum. "...milletinden olanlarla benim milletimden olanların birlik ve beraberlik içinde yaşamaları yönünde Türkiye Cumhuriyeti devletinin desteğini hissediyorum." maddeleri çalışmanın amacına uygun olarak değiştirilmiştir. Ölçek için Güler'in (2013) çalışmasında, Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0.77 ve Spearman-Brown güvenilirlik katsayısı .59'dır.

3. Sosyal Bağlamsal Değişkenler Ölçeği

Uluslara yönelik statü ve yarışmacılık değerlendirmelerini ölçmek için Fiske ve arkadaşları

(2002) ile Kervyn ve arkadaşları (2015) tarafından geliştirilip, Aktan, Yalçındağ, Ünal, Süllü (2019) tarafından Türkçeye adaptasyonu yapılan 5 maddelik ölçek kullanılmıştır. Ölçekteki iki madde statüyü ölçmeyi amaçlarken; (“Diğer uluslar arasında, ... ne kadar yüksek bir statüye/prestije sahiptir?” ve “... ne kadar güçlü bir ekonomiye sahiptir?”), bir madde yarışmacılık değişkeninin gerçekçi tehdit boyutunu ölçmeyi (“... sahip olduğunuz ekonomik kaynaklarının azalmasına ne ölçüde sebep olmaktadır?”) ve iki madde de yarışmacılık değişkeninin sembolik tehdit boyutunu (“... sizin yaşam tarzına ne kadar zarar vermektedir?” ve “... sizin kültürel değerlerinize ne kadar zarar vermektedir?”) ölçmeyi amaçlamıştır. Böylelikle, katılımcılar, iki ayrı grubu statü ve yarışmacılık üzerinden değerlendirmiştir. Katılımcıların değerlendirmeleri 6’lı Likert tipi skalada alınmıştır (1 = Kesinlikle katılmıyorum; 6 = Kesinlikle katılıyorum). Puanlar arttıkça statü ve yarışmacılık puanları da artmaktadır. Aktan’ın çalışmasında (2019) bütün uluslar için birlikte incelendiğinde, statü (SB = .91) ve yarışmacılık ($\alpha = .95$) alt ölçeklerinin güvenilirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın geçerlik güvenilirlik sonuçları bulgular kısmında yer almaktadır.

4.Sosyal Mesafe Ölçeği

Bogardus (1925) tarafından sosyal mesafe tanımlaması, farklı grupların birbirlerini komşuluk, arkadaşlık ve evlilik ile ilgili, algılanan yakınlık derecesi ile değerlendirmesine ve kabul etmesine işaret etmiştir. 8 maddeden oluşan ölçek, Güler (2013) tarafından Bogardus’un sosyal mesafeye ilişkin açıklamaları dikkate alınarak geliştirilmiştir. Ölçek, farklı din, etnik köken ve ırktan gelen insanlarla, sosyal bir etkinlik, komşuluk, arkadaş olma ya da evlenme gibi konularda ne derece kabul gördüğünü ölçmeyi amaçlamaktadır. Değerlendirmeler, 5li Likert Tipi skalada yapılmışlardır (1 = Kesinlikle katılmıyorum; 5 = Kesinlikle katılıyorum). Puanlar yükseldikçe yakınlık düzeyi artmaktadır. Ölçeğin Güler’in (2013) çalışmasında belirtilen Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .90’dır.

İşlem

Katılımcılardan veriler, öz bildirim yoluyla toplanmıştır. Katılımcılara kartopu örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. Anketler hedef kitleye, sessiz bir ortamda ve gruplar halinde uygulanmıştır. Ancak, ölçek doldurma ile ilgili deneyim farklılıkları sebebiyle yaşanabilecek problemlere engel olmak adına, anketler küçük gruplar halinde (en fazla 25-30 kişi), araştırmacı tarafından tane tane açıklanarak uygulanmıştır. Katılımcılara çalışmanın amacı açıklandıktan sonra, gönüllü olanlara anket formu uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan ölçüm araçları her iki millet için de aynı olmak üzere, tüm ölçekler Afrikalılar ve Ortadoğulular için ayrı versiyonlarda sunulmuştur. Toplu bir kitapçık halinde sunulan bu versiyonların sıralamasında herhangi bir önyargıya yol açmamak adına, Afrikalılar ve Ortadoğuluların anketlerinin sıraları rastgele karıştırılmış ve, katılımcılara o şekilde sunulmuştur. Araştırmada kullanılan ölçüm araçları ile ilgili Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu’ndan onay alınmıştır. Uygulama yaklaşık 20-25 dakika arasında sürmektedir.

Veri Analizi

Bu araştırma Türk katılımcılar arasında, kalıpyargı içerikleri (yetkinlik ve sevecenlik), sosyal bağlamsal değişkenler (statü ve yarışmacılık) ve gruplararası temas koşullarının (eşit statü, ortak hedeflerin varlığı, gruplararası iş birliği ve otoritenin/toplumun desteği) Afrikalılara ve Ortadoğululara karşı sosyal mesafe üzerindeki yordayıcı etkisini sınamak amacıyla yapılmıştır. Ölçeklerin geçerliği kapsamında madde analizi, açımlayıcı faktör analizi (AFA), güvenilirliği için ise Cronbach alfa değeri hesaplanarak iç tutarlılık sınaması gerçekleştirilmiştir. Daha sonra çalışmanın amacı doğrultusunda çoklu yordayıcılı regresyon model sınamaları gerçekleştirilmiştir. Madde analizi, AFA ve güvenilirlik analizi ve diğer tüm analizler SPSS 27.0 programında yürütülmüştür. Fisher'ın Z testi için <https://www.psychometrica.de/correlation.html> linki, Sobel'in Z testi ise <http://quantpsy.org/sobel/sobel.htm> linki kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırma soruları doğrultusunda Türk katılımcıların, ülkemizde ve dünyada yaşamını sürdüren farklı milletlerden Ortadoğulu ve Afrikalı vatandaşlara yönelik kalıpyargı içeriklerinin dağılımları belirlenmiş, yapılan betimleyici istatistiksel analizler sonucunda Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Farklı milletlere yönelik kalıpyargı içeriklerine (KYİ) sahip Türk katılımcıların sayıları

	Afrikalılara yönelik	Ortadoğululara Yönelik
DYDS ¹	65	71
DYYS ²	26	12
YYDS ³	26	15
YYYS ⁴	68	87
Toplam	185	185

1 DYDS: Düşük Yetkin-Düşük Sevecen; 2 YYS: Düşük Yetkin-Yüksek Sevecen; 3 YYDS: Yüksek Yetkin-Düşük Sevecen; 4 YYS: Yüksek Yetkin-Yüksek Sevecen

Ölçüm Geçerliliğine İlişkin Bulgular

Çalışmada kullanılan değişkenlere ait ölçüm araçlarının yapı geçerliği ve güvenilirliği kapsamında ilk olarak, madde analizi için madde-toplam puan korelasyonları incelenmiştir. Ölçüm araçları aynı olmak üzere, Afrikalılar ve Ortadoğulular için ayrı ayrı doldurulan ölçeklerin analizlerine ilişkin sonuçlar değerlendirilmiştir. Afrikalılara yönelik uygulanan ölçeklerde madde ayırt ediciliğini sınamak için hesaplanan madde-toplam puan korelasyonları KYİ, GTK ve SM için .20'nin üstünde değerler göstermiş, bu ölçeklerden hiçbir madde çıkarılmamıştır. SBD'den ise .20 sınırının altında değer gösteren 1.madde ve 2.madde (statü

boyutuna ait maddeler) çıkarılmıştır. Ortadoğululara yönelik uygulanan ölçeklerde madde ayırt ediciliğini sınamak için hesaplanan madde-toplam puan korelasyonları tüm ölçekler için .20'nin üstünde değerler göstermiş ve bu ölçeklerden hiçbir madde çıkarılmamıştır. Afrikalılara yönelik değerler KYİ için .59 (12.madde)-.75 (2.madde) arasında, GTK için .39 (5.madde)-.61 (3.madde) arasında ve SM için ise .53 (2.madde)-.76

(4.madde) arasında; Ortadoğululara yönelik değerler ise KYİ için .76 (1.madde)-.88 (11.madde) arasında, GTK için .50 (5.madde)-.77 (3.madde) arasında ve SM için ise .76 (1.madde)-.87 (3.madde) arasındadır. Her bir ölçek için elde edilen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayıları ve Bartlett küresellik testi değerleri sırasıyla örneklemdaki vaka sayısının ve verilerin dağılımının AFA için uygun olduğuna dair kanıt oluşturmuştur (Tablo 2).

Tablo 2: GTK ve SM'nin farklı milletler için geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasına ilişkin bilgiler

	KMO	Bartlette Küresellik Testi			Özdeğer	Açıklanan Toplam Varyans %	Madde Faktör Yük Ağırlığı	İç Tutarlılık Katsayıları
		χ^2	Df	p				
<i>Afrikalılara Yönelik Uygulanan Ölçekler</i>								
KYİ ¹	.93	1373.906	66	.000**	-	61.5	.55-.94	.93
GTK ²	.71	238.127	10	.000**	-	70.6	.65-.88	.75
SBD ³	.68	214.676	3	.000**	2.22	74	.83-.91	.82
SM ⁴	.80	850.964	21	.000**	3.5	50.03	.57-.82	.94
<i>Ortadoğululara Yönelik Uygulanan Ölçekler</i>								
KYİ	.95	2451.838	66	.000**	8.98	72.6	.48-.92	.97
GTK	.79	465.997	10	.000**	3.2	63.9	.65-.89	.85
SBD	.67	495.564	10	.000**	-	73.2	.78-.91	.76
SM	.90	1538.324	28	.000**	5.92	74.04	.82-.90	.95

1 KYİ: Kalıpyargı İçerikleri Ölçeği 2 GTK: Gruplararası Temas Koşulları Ölçeği; 3 SBD: Sosyal Bağlamsal Değişkenler Ölçeği; 4 Sosyal Mesafe Ölçeği 5 Ki kare 6 Serbestlik Derecesi

** p<.001

a) *Afrikalılara yönelik uygulanan ölçeklere ilişkin bulgular*

Analiz sonuçlarına göre Afrikalılara yönelik KYİ, özdeğeri 1'in üstünde olan ve toplam varyansın %61.5'ini açıklayan iki faktörlü bir yapı göstermiştir. Temel eksen boyutlandırması ve oblik rotasyon yönteminin kullanıldığı AFA ortak varyans değerleri ve KYİ maddelerinin faktör yapılarına ilişkin bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3 : Afrikalılara yönelik kalıp yargı içerikleri ölçeğinin faktör yapısına ilişkin bulgular

Faktör isimleri ve maddeler	FY ¹	OV ²
<i>Sevecenlik. 6 madde. Özdeğer=6.63, Açıklanan varyans=%55.2</i>		
8. İçten	.86	.69
3. Sevecen	.85	.72
5. Samimi	.81	.59
2. İnsancıl	.77	.70
11. Candan	.68	.65
10. Dürüst	.55	.55
<i>Yetkinlik. 6 madde. Özdeğer=1.50, Açıklanan varyans=%12.5</i>		
12. Uzman	.94	.68
6. Yetkin	.77	.62
7. Becerikli	.70	.58
4. Zeki	.65	.55
1. Kararlı	.63	.52
9. Yeterli	.61	.56

¹FY: Faktör yükü; ²OV: Ortak varyans

Tek faktörlü olması beklenen SBD, GTK ve SM için temel bileşenler ve varimaks döndürme yönteminin kullanıldığı AFA hiçbir ölçüm aracında ortak varyans değerleri .30'un altında olan madde bulunmadığını, tüm maddelerin rotasyon öncesi bileşen matrisine ve rotasyon sonrası bileşen matrisine en az .30 faktör yükü ile yüklendiğini, SM'deki 5. madde haricinde çift yüklenen hiçbir maddenin de olmadığını ortaya koymuştur. Ancak GTK ve SM, analizler sonucunda çift faktörlü yapılar göstermişlerdir. SM'deki 5.maddenin çıkarılmasının ardından elde edilen saçılım grafikleri de (scree plot) bu ölçeklerin özdeğeri 1'in üzerinde olan çift faktörlü yapılar gösterdiklerini doğrulamıştır. Bunlardan SM için herhangi bir rotasyon kullanılmadan tek faktör sınırlandırması tekniği ile tekrar sınındığında tek faktörlü yapıya uygun sonuç vermiştir. GTK ise çift faktörlü yapıyı korumaya devam etmiştir. Temel eksen boyutlandırması ve oblik rotasyon yönteminin kullanıldığı AFA ortak varyans değerleri ve GTK maddelerinin faktör yapılarına ilişkin bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 4 : Afrikalıları yönelik gruplararası temas koşulları ölçeğinin faktör yapısına ilişkin bulgular

Faktör isimleri ve maddeler	FY ¹	OV ²
<i>Gruplararası İşbirliği. 3 madde. Özdeğer=2.52, Açıklanan varyans=%50.4</i>		
2. Afrikalılarla benim milletimden olanların ortak amaçları vardır	.89	.78
3. Afrikalılarla benim milletimden olanlar, ortak amaçları için işbirliği yapar.	.82	.73
1. Afrikalılarla benim milletimden olanlar eşit statüdedir.	.65	.51
<i>Grup Dışı Destek. 2 madde. Özdeğer=1.00, Açıklanan varyans=%20.2</i>		
5. Afrikalılarla benim milletimden olanların birlik ve beraberlik içinde yaşamaları yönünde Türkiye Cumhuriyeti devletinin desteğini hissediyorum.	.89	.79
4. Afrikalılarla benim milletimden olanların birlik ve beraberlik içinde yaşamaları yönünde toplumun desteğini hissediyorum.	.79	.73

¹FY: Faktör yükü; ²OV: Ortak varyans

Özetle madde analizleri, açımlayıcı faktör analizleri ve güvenilirlik analizleri her bir ölçüm aracına ait maddelerin madde-toplam korelasyonlarının yeterli olduğunu, SBD' ye ait 2 madde ve SM'ye ait 5.madde haricinde hiçbir madde elenmeksizin ölçüm araçlarının en az .70 düzeyinde olmak üzere iç tutarlılık katsayılarının da iyi düzeyde seyrettiğini göstermiştir.

b) Ortadoğululara yönelik uygulanan ölçeklere ilişkin bulgular

Analiz sonuçlarına göre, KYİ ve SBD'nin çift faktörlü olması beklendiğinden dolayı temel eksen boyutlandırması ve oblik rotasyon yönteminin kullanıldığı AFA hiçbir ölçüm aracında ortak varyans değerleri .30'un altında olan madde bulunmadığını, tüm maddelerin rotasyon öncesi bileşen matrisine ve rotasyon sonrası bileşen matrisine en az .30 faktör yükü ile yüklendiğini, çift yüklenen hiçbir maddenin de olmadığını ortaya koymuştur. AFA sonucunda iki faktörlü olması beklenen KYİ özdeğeri 1'in üzerinde olan ve toplam varyansın %72.6'sını açıklayan tek faktörlü bir yapı göstermiş; SBD, özdeğeri 1'in üzerinde olan ve toplam varyansın %73.2'sini açıklayan iki faktörlü bir yapı göstermiştir (Tablo 6).

Tablo 5 : Ortadoğululara yönelik sosyal bağlamsal değişkenler ölçeğinin faktör yapısına ilişkin bulgular

Faktör isimleri ve maddeler	FY ¹	OV ²
<i>Yarışmacılık. 3 madde. Özdeğer=2.39, Açıklanan varyans=%47.9</i>		
4. Ortadoğulular sizin kültürel değerlerinize ne kadar zarar vermektedir?	.91	.83
5. Ortadoğulular sizin yaşam tarzınıza ne kadar zarar vermektedir?	.90	.85
3. Ortadoğulular sahip olduğunuz ekonomik kaynakların azalmasına ne kadar sebep olmaktadır?	.81	.64
<i>Statü. 2 madde. Özdeğer=1.27, Açıklanan varyans=%25.3</i>		
1. Diğer uluslar arasında Ortadoğulular ne kadar yüksek bir statüye/prestije sahiptir?	.86	.73
2. Ortadoğulular ne kadar güçlü bir ekonomiye sahiptir?	.78	.63

¹FY: Faktör yükü; ²OV: Ortak varyans

GTK ve SM için temel bileşenler ve varimaks döndürme yönteminin kullanıldığı AFA da hiçbir ölçüm aracında ortak varyans değerleri .30'un altında olan madde bulunmadığını, tüm maddelerin rotasyon öncesi bileşen matrisine ve rotasyon sonrası bileşen matrisine en az .30 faktör yükü ile yüklendiğini, çift yüklenen hiçbir maddenin de olmadığını ortaya koymuştur. Aynı analizden elde edilen saçılım grafikleri de (scree plot) bu iki ölçeğin özdeğeri 1'in üzerinde olan tek faktörlü yapılar gösterdiklerini doğrulamıştır.

Özetle Ortadoğululara yönelik yapılan ölçeklere ait madde analizleri, açımlayıcı faktör analizleri ve güvenilirlik analizleri her bir ölçüm aracına ait maddelerin madde-toplam korelasyonlarının yeterli olduğunu, hiçbir madde elenmeksizin ölçüm araçlarının en az .70 düzeyinde olmak üzere iç tutarlılık katsayılarının da iyi düzeyde seyrettiğini göstermiştir.

Değişkenler arasındaki korelasyonlar

Bu araştırma, Karabük Üniversitesi öğrencilerinde Türk katılımcılarla yürütülmüştür (n=185). Araştırmada katılımcıların cinsiyetlerinin, kalıpyargı içeriklerinin, gruplararası temas koşullarının ve sosyal bağlamsal değişkenlerin Afrikalılara ve Ortadoğululara yönelik sosyal mesafe üzerindeki yordayıcı etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Ölçeklerin geçerliliğine ilişkin analizlerden sonra, kalıpyargı içeriklerinin sevecenlik ve yetkinlik olmak üzere iki alt boyutta ayrı ayrı ölçülmesi, sosyal bağlamsal değişkenlerin ise sadece yarışmacılık alt testi aracılığıyla ölçülmesi uygun görülmüştür. Sadece tek gruba yönelik iki faktörlü yapı gösteren gruplararası temas koşulları ise literatürle de uyumlu olarak (Allport, 1954; Güler, 2013) analizlere tek boyutlu bir ölçek olarak dahil edilmiştir. Bu doğrultuda hem Afrikalılara yönelik hem de Ortadoğululara yönelik; Kalıpyargı İçerikleri Ölçeği (KYİ) ile

ölçülen yetkinlik ve sevecenlik ekseninde kalıpyargı içerikleri, Gruplararası Temas Koşulları Ölçeği (GTK) ile ölçülen eşit statü, ortak amaçlar, işbirliği, toplum desteği ve devlet desteği gibi temas koşulları ve Sosyal Bağlamsal Değişkenler Ölçeği (SBD)-yarışmacılık alt testi ile ölçülen yarışmacılık değişkenlerinin hepsinin bir arada Sosyal Mesafe Ölçeği (SM) ile ölçülen sosyal mesafe (yakınlık) düzeylerini anlamlı derecede yordayıp yordamadığı sorgulanmıştır.

a) Afrikalılara yönelik değişkenler arası korelasyonlar ve regresyon sınaması sonuçları

Bu amaçla ilk olarak yordanan değişkenin normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov-Smirnov Tek Örneklem Normal Dağılım Testi ($p < .001$) ve aynı zamanda Basıklık (Kurtosis) ve Çarpıklık (Skewness) değerleri dikkate alınarak incelenmiş ve normal dağıldığı ispat edilmiştir (SM puanları için Skewness=-.600, SE=.179; Kurtosis=.215, SE=.355). Regresyon analizine geçmeden önce her bir yordayıcının yordanan değişken ile olan ilişkilerinin anlamlı ve en az .20 gücünde olup olmadığını değerlendirmek amacıyla uygulanan Pearson Korelasyon Testi, SM ile ölçülen sosyal mesafe açısından yakınlık düzeyi ile cinsiyet haricindeki tüm yordayıcıların anlamlı ve güçlü yüksek ilişkiler gösterdiğini ortaya koymuştur (Tablo 7).

Tablo 6 : Afrikalılarda yordanan değişken olan SM puanları ile yordayıcılar arasındaki ilişkilere dair pearson korelasyon değerleri

1.SM ¹	1	2	3	4	5
	1	,336**	,331**	,378**	,383**
2.KYI-y ²		1	,651**	,281**	,212**
3.KYI-s ³			1	,282**	-,277**
4.GTK ⁴				1	,288**
5.SBD-y ⁵					1

* $p < .01$; ** $p < .001$

¹ SM: Sosyal Mesafe Ölçeği puanları; ²KYI-y: Kalıpyargı İçerikleri Ölçeği Yetkinlik alt test puanları; ³KYI-s: Kalıpyargı İçeriği Ölçeği Sevecenlik alt test puanları; ⁴GTK: Gruplararası Temas Koşulları Ölçeği puanları; ⁵SBD-y: Sosyal Bağlamsal Değişkenler Ölçeği Yarışmacılık alt test puanları.

Regresyon analizine geçmeden önce incelenen doğrusallık ilişki analizine göre ise tüm yordayıcıların yordanan değişken olan SM puanları ile doğrusal ilişki gösterdikleri tespit edilmiştir (KYI-y için $Z = -0.048$, KYI-s için $Z = 0$, GTK için $Z = -0.117$, SBD-y için $Z = -0.304$; p 'ler $< .05$). Yine hiçbir yordayıcı arasında çoklu doğrusal ilişki olmadığı da gözlemlenmiştir

(KYI-y için Tolerance=.566, VIF=1.767; KYI-s için Tolerance=.551, VIF=1.767; GTK için Tolerans=.859, VIF=1.164; SBD-y için Tolerance=.875, VIF=1.143). Tüm bu sonuçlar, ilgili yordayıcılarla regresyon analizi yapılabileceğine dair kanıt oluşturmuştur.

Son aşamada yürütülen Adımsal (Stepwise) Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi, Sosyal Mesafe (SM) ile ölçülen sosyal mesafe düzeylerinin yalnızca yetkinlik kalıpyargı içerikleri (KYİ-y), temas koşulları (GTK) ve yarışmacılık (SBD-y) puanları tarafından anlamlı düzeyde yordandığını göstermiştir. Buna göre SBD-y puanları SM puanlarındaki varyansın yaklaşık %14.7'sini açıklarken ($F_{(1,183)}=31.426, p<.001$), bu oran GTK puanları için yaklaşık %8 ($F_{(1,182)}=18.328, p<.001$), KYI-y içinse %4 olmuştur ($F_{(1,181)}=9.947, p<.01$). Böylece H1a büyük oranda desteklenmiştir. İlgili regresyon analiz sonuçları Tablo 8'de özetlenmiştir.

Tablo 8 : Yordanan değişkenin SM¹ puanları olduğu adımsal çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları

Model	ΔR^2	B	S.E.	Beta	T
1.Sabit	-	15.166	1.953	-	7.767**
SBD-y ²	.147	.740	.132	.383	5.606**
2. Sabit	-	8.582	2.418	-	3.549**
SBD-y		.578	.132	.299	4.386**
GTK ³	.078	.518	.121	.292	4.281**
3. Sabit	-	2.435	2.435	-	2.750*
SBD-y		.130	.130	.269	3.996**
GTK		.122	.122	.241	3.522*
KYİ-y ⁴	.040	.067	.067	.212	3.154*

** $p<.001$. * $p<.01$

¹SM: Sosyal Mesafe Ölçeği puanları; ²SBD-y: Sosyal Bağlamsal Değişkenler Ölçeği Yarışmacılık alt test puanları; ³GTK: Gruplararası Temas Koşulları Ölçeği puanları; ⁴KYI-y: Kalıpyargı İçerikleri Ölçeği Yetkinlik alt test puanları.

b) Ortadoğululara yönelik değişkenler arası korelasyonlar ve regresyon sınaması sonuçları

Bu amaçla ilk olarak yordanan değişkenin normal dağılıp dağılmadığı Kolmogorov-Smirnov Tek Örneklem Normal Dağılım Testi ($p<.001$) ve aynı zamanda Basıklık (Kurtosis) ve Çarpıklık (Skewness) değerleri dikkate alınarak incelenmiş ve normal dağıldığı ispat edilmiştir (SM puanları için Skewness=-.321, SE=.179; Kurtosis=.288, SE=355). Regresyon analizine geçmeden önce her bir yordayıcının yordanan değişken ile olan ilişkilerinin anlamlı ve en az .20 gücünde olup olmadığını değerlendirmek amacıyla uygulanan Pearson Korelasyon Testi,

SM ile ölçülen sosyal mesafe açısından yakınlık düzeyi ile tüm yordayıcıların anlamlı ve güçlü yüksek ilişkiler gösterdiğini ortaya koymuştur (Tablo 9).

Tablo 9 : Ortadoğulularda yordanan değişken olan SM puanları ile yordayıcılar arasındaki ilişkilere dair pearson korelasyon değerleri

1.SM ¹	1	3	4	5	6
	1	,604**	,645**	,696**	,562**
3.KYI-y ²		1	,887**	,522**	,430**
			1	,569**	-,424**
4.KYI-s ³ 5.GTK ⁴				1	,452**
6.SBD-y ⁵					1

* $p < .01$; ** $p < .001$

¹ SM: Sosyal Mesafe Ölçeği puanları; ²KYI-y: Kalıpyargı İçerikleri Ölçeği Yetkinlik alt test puanları; ³KYI-s: Kalıpyargı İçeriği Ölçeği Sevecenlik alt test puanları; ⁴GTK: Gruplararası Temas Koşulları Ölçeği puanları; ⁵SBD-y: Sosyal Bağlamsal Değişkenler Ölçeği Yarışmacılık alt test puanları.

Regresyon analizine geçmeden önce incelenen doğrusallık ilişki analizine göre ise tüm yordayıcıların yordanan değişken olan SM puanları ile doğrusal ilişki gösterdikleri tespit edilmiştir (KYI-y için $Z = -0.077$, KYI-s için $Z = -0.151$, GTK için $Z = -0.088$, SBD-y için $Z = -0.595$; p 'ler $< .05$). Yine hiçbir yordayıcı arasında çoklu doğrusal ilişki olmadığı da gözlemlenmiştir (KYI-y için Tolerance = .209, VIF = 4.789; KYI-s için Tolerance = .197, VIF = 5.073; GTK için Tolerance = .623, VIF = 1.606; SBD-y için Tolerance = .743, VIF = 1.345). Tüm bu sonuçlar, ilgili yordayıcılarla regresyon analizi yapılabileceğine dair kanıt oluşturmuştur.

Son aşamada yürütülen Adımsal (Stepwise) Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi, Sosyal Mesafe (SM) ile ölçülen sosyal mesafe düzeylerinin yalnızca gruplararası temas koşulları (GTK), sevecenlik kalıpyargı içerikleri (KYI-s) ve yarışmacılık (SBD-y) puanları tarafından anlamlı düzeyde yordandığını göstermiştir. Buna göre GTK puanları SM puanlarındaki varyansın yaklaşık %48.5'ini açıklarken ($F_{(1,183)} = 173.320$, $p < .001$), bu oran KYI-s puanları için yaklaşık %9 ($F_{(1,182)} = 39.341$, $p < .001$), SBD-y içinse %5 olmuştur ($F_{(1,181)} = 22.009$, $p < .01$). Böylece H1b de büyük oranda desteklenmiştir. İlgili regresyon analiz sonuçları Tablo 10'da özetlenmiştir.

Tablo 10 : Yordanan değişkenin SM1 puanları olduğu adimsal çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları

Model	ΔR ²	B	S.E.	Beta	t
1.Sabit	-	5.323	1.350	-	3.942***
GTK ²	.485	1.163	.089	.696	13.127***
2. Sabit	-	3.999	1.246	-	3.210**
GTK		.814	.098	.487	8.311***
KYI-s ³	.092	.364	.058	.368	6.272***
3. Sabit	-	2.536	1.220	-	2.079*
GTK		.685	.097	.410	7.092***
KYI-s		.304	.056	.307	5.382***
SBD-y ⁴	.046	.414	.088	.247	4.691***

*** $p < .001$. ** $p < .01$ * $p < .05$

¹SM: Sosyal Mesafe Ölçeği puanları; ²GTK: Gruplararası Temas Koşulları Ölçeği puanları; ³KYI-s: Kalıpyargı İçerikleri Ölçeği Sevecenlik alt test puanları ⁴SBD-y: Sosyal Bağlamsal Değişkenler Ölçeği Yarışmacılık alt test puanları.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmanın amacı, Türk öğrencilerin Afrika ve Ortadoğu Ülkeleri'nden farklı milletlerden gelen her iki grup öğrenciye ilişkin tutumlarının Kalıpyargı İçerikleri Modeli (KİM) bağlamında araştırılması; kalıpyargı içeriklerinin, sosyal bağlamsal değişkenlerin ve gruplararası temas koşullarının grupların birbirlerine sosyal mesafe açısından yakınlığı ile ilişkisinin incelenmesidir. Sosyal bağlamsal değişkenlerden statü alt ölçeğine ilişkin sonuçlar açımlayıcı faktör analizinde geçerli çıkmadığı için, bu değişken çalışmaya dahil edilmemiş, sosyal bağlamsal değişkenler, sadece yarışmacılık boyutu üzerinden değerlendirilmiştir.

Çalışmada öncelikle kalıpyargıların içerikleri, yetkinlik ve sevecenlik olmak üzere iki farklı boyutta incelenmiş, Türk katılımcıların Ortadoğulular ve Afrikalılara yönelik karışık içerikli kalıpyargılar (DYYS, YYDS), ya da yanlılık (YYYS) veya kötüleme (DYDS) içeriklerinden daha yoğunlukta hangisine sahip oldukları araştırılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlarda; bulgularda da görülebileceği üzere, her iki millete yönelik kalıpyargılarda yüksek içeriklerin (yüksek yetkinlik, yüksek sevecenlik) ağır bastığı görülmüştür. Afrikalılara karşı kalıpyargı içeriklerinin sırasıyla yanlılık, kötüleme ve karışık olarak gösterildiği; Ortadoğululara karşı kalıpyargı içeriklerinde de sıralama yine yanlılık, kötüleme ve karışık olarak gösterildiği gözlenmiştir.

Çalışmanın sonraki aşamasında, hipotez doğrultusunda bahsi geçen tüm yordayıcı değişkenlerin sosyal mesafe (yakınlık) üzerindeki yordayıcılık etkisi adimsal çoklu doğrusal regresyon analizi ile sınanmıştır. Afrikalılara yönelik sonuçlarda modele tutunan değişkenler sırasıyla, yarışmacılık, gruplar arası temas koşulları ve yetkinlik olmuştur. Dolayısıyla Türklerin, Afrikalılarla yakınlığını yordayan en önemli değişken düşük yarışmacılık olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, ileride bu grupla ilişkilerin iyileştirilmesine yönelik bir müdahale planlaması yapılırken, bu çalışmanın sonuçlarının dikkate alınmasında fayda olacaktır. Afrikalılar ile ilişkilerin iyileştirilmesi ve sosyal mesafenin azaltılması için planlanabilecek müdahalelerde, Türklerin rekabet algılarını yeniden biçimlendirmeye ve yarışmacılık düzeylerini düşürmeye yönelik adımlar atmak önerilebilir. Öte yandan, Ortadoğululara yönelik sonuçlarda ise modele tutunan değişkenler sırasıyla gruplar arası temas koşulları, sevecenlik ve yarışmacılık olmuştur ancak oransal olarak incelendiğinde gruplararası temas koşullarının yordayıcılık yüzdesi, diğer ikisinin toplamının üç katını geçmektedir. Bu da göstermektedir ki, Türklerin, Ortadoğulularla yakınlık göstermesinin en önemli belirleyicisi, temas koşullarının olumlu/ yüksek algılanmasıdır. Bu durum, sosyal temasla ilgili Allport'un (1954) gruplararası ilişkilerin iyileşmesinin koşulu olarak öne sürdüğü temas koşullarını desteklemektedir. Yine uygulama bazlı düşünüldüğünde, Ortadoğululara yönelik ilişkilerin iyileştirilmesi için yapılacak müdahalelerde temas koşullarının hedeflenmesi daha uygun olacaktır. Bu doğrultuda, gruplararası ortak amaçlar algılanmasına, gruplararası statülerin eşit algılanmasına ve birlik beraberlik noktasında otorite ve toplum desteğinin algılanmasına katkı sağlayacak müdahale programlarının, Türkler ve Ortadoğulular arasındaki ilişkilerin iyileşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, grupların algılanan sevecenliği ile gruplar arası algılanan işbirliği arasında olumlu yönde; algılanan çatışma arasında ise olumsuz yönde ilişkiler (Eckes, 2002) olduğu düşünüldüğünde Türklerin Ortadoğululara yönelik algılanan sevecenlik düzeylerini yükseltecek adımlara odaklanılabilir. Kalıpyargı İçerikleri Modeli'ne göre ise sevecenliğin en önemli yordayıcısı, düşük yarışmacılıktır (Fiske ve ark., 2002), dolayısıyla Türklerin Ortadoğulularla yarışacakları alanların sınırları netleştirilebilir, böylece yarışmacılık düzeyleri düşürülerek, algılanan sevecenlik artırılabilir.

Çalışmanın bulguları genel hatlarıyla Türk öğrencilerde karışık içerikli kalıpyargılardan (DYYS, YYDS) ziyade kayırmanın (YYYS) ya da kötölemenin (DYDS) yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Her iki gruba yönelik yanlılık ile kötöleme oranları birbirine yakınken, bu çalışmadaki karışık içerikli kalıpyargılar daha az görülmüştür. Öte yandan, literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, göçmenlere yönelik kalıpyargı içeriklerinde karışık içerikli kalıpyargılar daha yüksek bulunmuştur (Binggeli, Krings ve Sczesny, 2014). Yani bir millet, bir göçmen grubunu yüksek yetkin algılıyorsa, mutlaka onu sevecenliği düşürerek cezalandırıyor; yetkin görmediği bir göçmen grubunu ise yüksek sevecenlikle ödüllendiriyor gibi gözükmektedir. Bu noktada kuramın kültürel çalışmaları, toplumların ekonomik ve sosyolojik özelliklerini de dikkate alarak gelir düzeyi daha eşit toplumlarla, daha eşitsiz olan toplumları karşılaştırmaktadır (Fiske ve Durante, 2016). Daha eşitsiz toplumlarda karışık içerikli kalıpyargıların yüksek olduğunu ileri süren Fiske ve Durante (2016) bunun sebebini, kalıpyargıların sosyal meşrulaştırma etkisine bağlamaktadır, yani kararsız stereotiplerin eşitsizliği gizlemeye hizmet ettiği ve sistemi sürdürmeye yardımcı olan bir tampon işlevi gördüğünü ileri sürer. Ülkemizde çıkan sonuçlarda ise her ne kadar yetkinlik ve sevecenlik

arasındaki ilişki güçlü ve anlamlı sonuçlar gösterse de Cuddy, Norton ve Fiske'in (2005) çalışmasından farklı olarak telafi etme ilişkisi ile açıklanmış olan karışık içerikli kalıpyargılar, yerini her iki boyutta yüksek ya da düşük değerlere bırakmıştır. Bu noktada, ülkemizdeki yabancı uyruklu öğrencilerle temasın henüz çok yeni olduğu unutulmamalıdır. İlerleyen yıllarda çalışmanın tekrarlanması önerilebilir.

Literatürde gruplar arasındaki düşük sevecenlik algısı ile çatışma arasındaki ilişkiye dair veriler güçlüyse de (Eckes, 2002; Fiske ve ark., 2002), bu çalışmada, KİM bir bütün olarak ele alındığı için hem bireysel değişkenler olan yetkinlik ve sevecenlik, hem de statü ve yarışmacılığın sosyal mesafeye etkisi birlikte incelenmiş, değişkenlerin birbiri arasındaki ilişkiler incelenmemiştir. Ancak, yapılan korelasyon analizlerinde dış gruba yönelik sevecenlik algısı ile yarışmacılık arasındaki ilişki bu çalışmada da, literatürle paralel şekilde negatif bulunmuştur.

Bu çalışmanın kısıtlılığı, grupların KİM çalışmalarına kıyasla az sayıda ve birçok farklı ülkeyi tek grup altında birleştirmek zorunda olmasıdır. Çalışma özü itibarıyla, kümeleme amacı gütmeyip, kalıpyargı içeriklerinin ve sosyal bağlamsal değişkenlerin, gruplararası temas koşulları ile birlikte sosyal mesafe açısından yakınlığa etkisini incelemiştir. Bu nedenle, kümeleme amacıyla çalışmalar yapılarak farklı ülke vatandaşları için ayrı ayrı veriler toplanarak, ilgili analizler tekrar edilebilir.

Çalışmanın bir başka sınırlılığı verilerin öğrencilerden toplanmasının genellemeye etkisidir. Öğrencilerin üniversite aracılığıyla temas gerçekleştirmesi çok daha kolay olduğundan bu örneklem grubu seçilmiştir. Bu nedenle çalışmanın sonuçları da yalnızca bu yaş grubuna genellenebilir. Ayrıca uzun soluklu bir çalışmada, katılımcılardan tekrar değerlendirmelerin alınması mümkün olsa, yani boylamsal düzeyde bir araştırma yapılırsa daha güvenilir sonuçlar alınabilir. Sonraki çalışmacılara farklı yaş gruplarında ve boylamsal çalışmalar yapmaları önerilebilir.

KAYNAKÇA

Aktan, T. (2012). *Compensatory nature of mixed stereotypes: An investigation of underlying mechanisms in the framework of stereotype content model*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Aktan, T. ve Güvenç, G. (2018). Başarılı ve başarısız öğrencilerin iç ve dış gruplarına yönelik kalıpyargılarının yetkinlik ve sevecenlik boyutları açısından incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(61), 27-40.

Aktan, T. ve Sakallı- Uğurlu, N. (2013). Kalıpyargı içeriği modeline sosyal bağlamsal bir yaklaşım: Bağlam içinde kalıpyargı içerikleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16 (31), 15-31.

Aktan, T., Yalçındağ, B., Ünal, T. ve Süllü, M. E. (2019). Ulus kalıpyargılarının içerikleri: Sosyal yapısal değişkenler ve kimliklenmenin kalıpyargı içerikleriyle ilişkisi. *Alternatif Politika*, 11(3), 623-650.

Allport, G. (1954) *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Arkonaç, S. A. (2016). *İnsan insan içinde*. İstanbul: Hiperlink Yayınları

Ata, A., Bastian, B., ve Lusher, D. (2009). Intergroup contact in context: The mediating role of social norms and group-based perceptions on the contact prejudice link, *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 498–506.

Baron, R. M., ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.

Binggeli, S., Krings, F. ve Sezesny. (2014). Stereotype content associated with immigrant groups in Switzerland. *Swiss Journal of Psychology*, 73 (3), 123–133.

Cuddy, A. J. C., Fiske, S. T., ve Glick, P. (2007). The BIAS map: Behaviors from intergroup affect and stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 631-648.

Cuddy, A. J. M., Norton, M. I. ve Fiske, S. T. (2005). This old stereotype: The pervasiveness and persistence of the elderly stereotype. *Journal of Social Issues*, 61, 267-285.

Çuhadar-Gürkaynak, K. (2012). Toplumsal temas: Önyargı ve ayrımcılığı önlemek için bir sosyal değişim aracı olarak kullanılabilir mi?. K. Çayır, M. Çayır ve Ayan Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (ss. 5-15). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Eckes, T. (2002). Paternalistic and envious gender stereotypes: Testing predictions from the

stereotype content model. *Sex Roles*, 47, 99-114.

Esses, V. M., ve Dovidio, J. F. (2002). The role of emotions in determining willingness to engage in intergroup contact. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 1202-1214.

Fiske, S. T. (1998). Stereotyping, prejudice, and discrimination. D. T. Gilbert, S. T. Fiske, ve G. Lindzey (Ed.), *Handbook of social psychology* içinde (4th ed., ss. 357-411). Boston: McGraw-Hill.

Fiske, S. T., Cuddy, A. M. J., Glick, P. ve Xu, J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 878-902.

Fiske, S. T. ve Durante, F. (2016). Stereotype Content Across Cultures: Variations on a few themes. M.J. Gelfand, C.Y. Hhiu ve Y.Y. Hong (Ed.), *Handbook of Advances in Culture and Psychology*. içinde (ss. 209-247). New York: Oxford University Press.

Güler, M. (2013). *Gruplararası temas, kaygı ve yanlılığın sosyal mesafeye etkisi: Türk ve Kürt kökenli gruplar üzerine bir çalışma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Hogg, M. ve Abrams, D. (1988). *Social identifications: A social psychology and intergroup relations and group process*, Londra: Routledge.

Kahraman, F. (2018). Türkiye'deki sosyal grupların kalıpyargı haritası ve kalıpyargıların değerlerle ilişkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Katz, D., ve Braly, K. (1933). Racial stereotypes of one-hundred college students. *J. Abnormal and Social Psychology*, 28, 280-290.

Şerif, M. ve Şerif, C. W. (1996). *Sosyal psikolojiye giriş* (2. cilt). (M. Atakay, A. Yavuz, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Phalet, K. ve Poppe, E. (1997). Competence and morality dimensions of national and ethnic stereotypes: a study in six eastern-European countries. *European Journal of Social Psychology*, 27, 703-723.

Taylor, S. E., Peplau, L. A. ve Sears, D.O. (2010). *Social psychology*. İmge Kitabevi, İstanbul.

